

81

ШКОЛСКИ ЛИСТ.

Брой 2. У Будиму 31. Јануара 1865. Год. VII.

Синодски предлог

о србским основним школама.

(Продуженъ.)

13. ОДПУШТАЊ И ПРЕМешТАЊ УЧИТЕЛЯ. Никоя община ни общинска власт не може ни привременом некмол сталном учителю од волѣ службу одказати, него мора свою службу консисторији поднети, а ова ће на основу учинѣне изтраге привременог учителя сама, а сталнога само са знанѣм митропол. цркв. савета из тог места одпустити; изузевши оне само случаеве, кои никоег одлаганя нетрпе; али у том 6 случаю дужна консисторија сва дотична акта одма митроп. црквен. савету на коначно решенѣ поднети.

Премештаня учителя с' места на место *ex offio*, било то на болѣ и лоше наплаћена места недопуштаю се другиче, но само путем стецишта.

Ако би кои учитель сам од своѣ волѣ хтео место оставити, сме то само на краю школске године учинити и мора три месеца напред мест. школ. управительству явити.

Исто тако има консисторија учителю бар три месеца пре края школ. године службу одказати, да се може овај за времена за себе постарати.

14. ПЕНЗИЈЕ УЧИТЕЛЯ. Кои 6 учитель 35 година служио, може се у пензию молити; а кои 6 40 година служио, урачунавши и оне две од привремене службе, добива целу плату као пензию.

Митроп. црквени савет може сваког учителя и пре у пензию ставити, чим 6 због коѣ телесне ил душевне слабости неспособан постао учительске дужности уредно одправляти.

(У таком случаю добива учитель за службу изпод 10 година само свой улог са нападаюћом каматом; за службу од 10 година

40 процената од целе плате; преко 10 година за сваку год. едан и по процент више. Удовица добива само третину, свако сироче осмину, а несбришито дете десетину).

Сбачен учитељ има право само на свој улог, а више ни на коју помоћ ни он, ни удовица, ни сироте.

Ал и пензионир. учитељима има се пензија одма обуставити, чим тако шта скриве, са чега би службу изгубили, да су у нjoj.

15. ПЕНЗИОНАЛНИ ФОНД. За пензије учитеља и за помоћ њиови удовица, деце и сирота има се начинити едан обшти фонд, за кои ће се израдити специјалан план.

(У тај фонд имаю прилагати:

Сваки учитељ за прве две године привремене службе свое по третину целе плате, трећу третину за идуће три године, а после сваке године по 1 ил 2 новч. од сваке форинте целокупне плате, и при сваком прелазку на бољу стацију онај сувишак прве године;

свака обштина за свакога свог учитеља сваке године по пол новчића од сваке форинте на учитељску плату;

овамо има припасти и постоећи учитељски фонд из Пеште; и ако би сва ова средства недоволна била, мораю се и други извори потражити.)

16. СМРТ УЧИТЕЛЯ. Чим кои учитељ умре, има местни школ. управитељ одма консистории то јавити, да ова способног суплента пошлѣ.

Такви супленти добиваю само половину постоеће плате, а друга пола иде у местни школ. фонд, одкуд удовица посмртни квартал прима, и мора стан супленту уступити.

Док суплент недође, има се мест. школ. управитељ старати, да се наука непрекида.

Ако е још кои учитељ у месту, може он овај терет примити, али на кратко време и само на третину постоеће плате.

Удовица има одма по смрти мужа своју прошију са прописаним прилозима консистории предати ради нападајуће помоћи за себе и своју децу, а за спрочад има то мест. школе управитељство учинити.

17. УЧИТЕЛСКИ ПОМОЋНИЦИ. Ако би кои учитељ у извршивању свои дужности знатно попустио, може му консистория по учинјной изтраги на пет месеци помоћника придати одузевши полу плате од учитеља за помоћника; на где и то непомогне, има се небрежљив учитељ с тог места одпустити.

Ието се тако има болестном учителю помоћник придодати.

Тешко оболенъ учителя има местн. школе управительство одма консистории приявити и међутим суплетуру придржати.

При дуготрајућай болести добива учитель помоћника само на годину дана, а онда се ставля у пензию, и може се, кад савсим оздрави, опет за учителя тражити.

Помоћника неможе учитель сам себи тражити, него му се допушта, да способно лице предложи, на кое валя при избору *ceteris paribus* највеће призренъ имати.

За помоћнике способна и од консисторие *ex offio* наређена лица имаю одма тамо ићи, другчие губе право за две год. дана на друго место тражити се.

И помоћника дужна е дотична обштина доселити.

18. ПРИМАНЪ ДЕЦЕ У ШКОЛУ. Пре навршене 6-те односно 7-ме год. несме никое дете у ову школу примљно бити, ван да му само два ил три месеца недостаю.

Чим кое дете наврши прописане године, имаю га родители ил ових заступници без изговора у школу предати, другчие ће приморани бити.

Само болешљива деца и то само на основу лекарске сведочбе могу и дуже без ове школе остати.

Сва за школу способна деца имаю у почетку школске године у школу поћи.

Почетак школе има се 8 дана напред у цркви објавити, и послужитель школски има свакој кући, у којој деца за школу има то казати.

Само оно дете може и доцније у школу примљно бити, кое се због болести закаснило, или се родители из другог места доселили; али су дужни у првом случаю лекарску сведочбу показати; а учителю се оставля, за суразмерну награду, приватним ученъм да то дете, ако е можно доведе, да осталу децу сугстигне; у другом пак случаю има дете од дотичног учителя сведочбу довести, да е и с каквим успехом школу походило.

19. ПРИВАТНО УЧЕНЪ ДЕЦЕ. Само они родители, кои могу самі децу учити, или самі учителя плаћати, могу их у ову школу неслати, али су обвезани јавном их испиту подврћи, и могу, ако би се овом противили, нагонъни бити.

20. МЕНЯНЪ ШКОЛЕ И ПРЕМЕШТАНЪ ДЕЦЕ. У местима, где више еднаки школа има, није допуштено деци, ван само при преселеню родителя, у течаю школске године школу

меняти, него мораю ону походити, у кою су у почетку школ. године уписана.

Исто е тако премештанѣ деце из млађег разреда у старији допуштено само на почетку школске године.

21. ШКОЛСКЕ КЊИГЕ И ОСТАЛЕ ПОТРЕБЕ. У срб. народной школи ние слободно друге књиге употребљавати него само законом одобрене. Верозаконске књиге добиваю одобренѣ од св. синода низ саизволенѣ срб. дворске комисије; а остале књиге добиваю одобренѣ од поменуте дворске комисије по са-слушању митрополитско црквеног савета.

Забранѣно е школске књиге по скупој цену продавати него што е на њима изложена, и свако преступлѣнѣ има се каштиговати двоструком наплатом за сваки тако продат егземпляр, кое у школски фонд иде, и повратком онога, што е више примлѣно дотичним лицама.

Где нема концесионирани књижара има се местно школе управителство старати, да се школски књига и остали потреба доволно набави и деца са овим добро снабдеу.

По томе е дужан учитель ову оскудицу одма први дан школе мест. школе управителству назначити, и ово има из мест. школ. фонда а на рачун дотични родитеља нуждна набавити.

Особито се има мест. школ. управителство за ову потребу сиротиньске деце постарати, и све што е и колико е нужно из месн. школ. фонда сваке године без потраживања накнаде издати.

Књиге и остале школ. потребе за сиротиньску децу намењене непокланяю се, него се само даю на послугу, и учитель има пазити, да се ове ствари хотице накваре, другчије их имаю дотични родителѣ накнадити.

За осн. школу прописане су следеће књиге: катихисис синодални и мали бачки, буквар, часловац, псалтир, прва езикословна читанка, друга књига о езикословию и читаню, читанка за четврти разред, црквена песмарица, књига упражнення у рачуну за сеоске школе.

22. НАУКЕ У ОСНОВНОЙ ШКОЛИ. У срб. основной школи прописане су следеће науке:

Наука вере са изясняванѣмъ прописани текстова, библичне приповедке старог особито новог завета, читанѣ и изясняванѣ часловца и псалтира, свети еванѣлија и апостола, и нека жития светих;

црквено поянѣ са изясняванѣм дотични текстова ; србски ѣзик са дотичном науком читаня и писаня, рачун, краснописанѣ и негде рисанѣ, коима се има и гимнастика причислити, и као редован предмет свуд увести.

23. УЧЕВНИ ЄЗИК. У срб. народной школи србски є ѣзик учевни ѣзик.

У помешаним србско романским школама, где є брой за школу способне деца близу на єднако, а обштине нису у стану два учителя држати, има се полудневна школа наредити, да обоя деца само на свом матернѣм ѣзику науку слушаю, и по томе дакле до подне само на єдном, а од подне на другом ѣзику да се предає. При намештаню ови учителя имаю дотичне конзисторіє савѣстно пазити, да су учителя у оба ѣзика савршени.

24. УЧЕВНИ ЧАСИ. Изузевши феріялне дане, има се сваки дан до подне 3 а по подне 2 сата школа држати. Оно време има се на обичним школама (где сва три разреда деца заєдно седе) тако поделити, да дваред више времена на најстари, полу тога на средњи, а полу овог на најмлађи разред оде. У осталом се оставља учителю, да ово по потреби раздели.

25. РАЗДЕЛЕНѢ ДЕЦЕ И ШКОЛА. У обичной основной школи разделяю се деца на три разреда, а на главной школи на четири.

Траянѣ курсова за поєдине разреде на обичной основной школи следеће є: за најмлађи разред ил букварце година дана; за средњи разред ил часловце две године дана, а за најстари разред ил псалтирце три године дана.

На двокласним школама има єдан учитель букварце учити и часловце, а други псалтирце.

На трикласним школама има сваки учитель по єдан разред, и ту трає курс све по годину дана, као и на главной основной школи.

26. ПОХОДЕНѢ ШКОЛЕ. Местно управительство школе има настояти, да сва за школу способна деца уредно школу походе.

За неуредно походенѢ школе имаю се каштиговати родители ил ових заступници новцем ил затвором.

Новци од ови каштига иду у местни школ. фонд.
За дознанѢ небрежливих дужан є учитель точан пописе све небрежливе деца сваке неделѣ мест. школ. управительству под-

носити, а ово ће се старати, да се са њиховим родитељима по закону поступа.

За неуредно поднашањ њихових извештаја плаћа учитељ каштиге 5 ф. а. вр. у местни школски фонд.

За неуредно походењ школе имају се први ред родитељи опоменути, да ће и како ће каштиговани бити; други ред са 50 пч. а после све двоструко више каштиговати до 4 ф. а. вр. или 24 сата затвора.

И у случају, да деца без знања родитеља од школе остану криви су родитељи.

Изостаяњ од школе пре и по подне, брзи се као два одсудства.

И деца се имају за остаяњ од школе тим каштиговати, да морају после навршене 12 год. још толико дана и месеци у школу ићи, колико су за ово 6 прописани година од школе изостали.

Извињоу се само одсудства у случају болести детне, или болести и смрти родитеља.

Свако одсуство има се учитељу за два дана пријавити, другачије се неprima.

Сваки онај, који јавну службу има, а децу своју неуредно у школу шаљ, има се за ову небрежљивост двоструко каштиговати; а сви они, који из општинске или које друге касе милостино коју вуку, имају се од те милости одбити; уопште ваља све небрежљиве у евиденцији држати, да се, ако би и доцније милости које потраживали, изклуче.

27. ПОГРЕБИ. Није допуштено децу најмлађег и средњег разреда на спроводе мртвачке употребити, но само децу најстаријег разреда и то само у часе ван школе и на лепом времену, па и онда има се учитељу 1 ф. а. в. а за свако дете по 10 пч. у местни школ. фонд напред положити.

28. ИЗПИТИ. За извидити какве су успехе учитељи са децом учинили, прописани су следећи испити:

недељни испит, сваке суботе изпред вечерња;

месечни испит, на крају сваког месеца;

полгодишњи испит на крају првог течаја;

и годишњи испит на крају школске године.

(Недељни и месечни испити држесе само у присуству мест. школ. управитеља, а полгодишњи и годишњи у присуству целога црквеног одбора и сви учитеља тог места.)

Дан за ове испите одређен има се 8 дана напред у цркви објавити.

На изпитима има учитељ предложити попис свега шта је из сваке поедине науке свршено, и све писмене радње дечије, као и рисања, где су прописана.

При изпитима имају се сви предмети точно прећи и са најважнијима дуже времена пробавити.

При изпитима испитује децу учитељ; а гостима се допушта, да предмет изпита и децу учитељу означе.

На крају годишњег изпита има се деци прочитати разредница (класификација) и прилежна деца могу се по имену похвалити, а небрежљива без имена укорети.

По свршеном испиту има комесар изпита у протоколу школску уписати оцену, са чим је задовољан, а са чим није).

(Продужиће се.)

О изображавану учитеља.

(Једно питање за ове.)

(Свршетак.)

Друго много главније средство за изображенје учитеља то је искуство, — искуство скупљено у својој породици и у школи, код дечијих родитеља и у обштини, а особито код својих другова.

Учитељ има прво код оца у школу искуства њи. Породица не одгаја само децу, него изображава и оца и матер. У својој породици, на својој рођеној деци има учитељ најбољо прилику и треба ту прво да научи познати дечију нарав и начине, како са том нарави поступати ваља. Ту је и најбоља прилика, да и на себи сва она својства изобрази, што су учитељу као оцу нужна, а међу тима је прво љубав, уз коју најбоље одрастује и развија се дете. Ко своје деце има, може на тој најбоље научити познати децу и њову нарав, њиве даре и склоности, тежње и жеље, њих и дано и ноћу пред собом и око себе има, и гледи не скривене већ отворене, које му се још силом намећу, да их види и позна. Па онда само онај, ко своје деце има може подпуно и осећати оно, што воспитатељи према деци осећати имају и требају. Ни један учитељ дакле, ко своје рођене деце има нека не пропусти у томе кругу својих најмилијих правити своје приметбе и студије, па у тој најбољој образованости школи искуства сбирајући себе изображавати.

К овима у својој породици на својој собственој деци скупљеним искуствима долазе она, што их само у школи наћи може.

У школи ваља добро мотрити на свако дете поединце, и гледати те дознати сваког поединце нарав и даре умне и душевне; ер само ће онда моћи у свакој науци и код свакога детета употребити прави начин учења и за сваки поедини случај најзгоднија средства запта. Ту је полј, где се никад не изучи, него што човек више пази и учи, то све јасније види, колико је још удаљен од крајње мете. Што се тиче науке, ту је пре свега нужно, да сваки учитељ себи на почетку сваке године начини план, по којем ће у своме раду ступати напред; а дневник, у који сваки дан бележи, шта је овога дана свршио показаће му, да ли је своју намеру, и да ли онако постигао, као што је на почетку смислио.

То тако скупљено искуство знатно се разшири и умножи бивањем са дечним родитељима и пажњом на њихов и дечни живот на дому, у породици. Тек онда позна учитељ дете, кад познае кућу у којој дете расте; онда је кадар подпуно и оценити дете. На дому су деца отворена; а ту се виде и средства и начини воспитанја и невоспитанја, што их родитељи употребљују, па по томе ће знати, која средства има употребити он, да своју намеру постигне. Ту је једино место, да увати основу и правац, по којем ће и у школи ту децу држати. Још ако не пожали труда и родитељима казати, како ће које дете држати, моћиће бољи успех и у школи учинити; другачије се може десити, да ће му кућа не престано оно кварити, што он у школи оправљао буде. Једна једина реч о воспитанју у своје доба речена родитељима, ако је учитељ учинио, да га ови поштују и уважавају, може учинити више, него пуни дани придигованја по школи. Учитељи имају побудити народ к науци, а то морају започети у породицама, никак се дакле несму од ових извлачити, ни одуд клонити се ни бегати.

Како у породици исто тако има учитељ скупити себи искуства и у општини грађанској и црквеној. Ко ће да спрема децу за живот у општини, не сме се отуда извлачити, него ући, па видети, шта живот тај ниште и треба. На сва зла и добра тога живота мора он пазити, мора их знати, зато мора унутри у врелу општинскога живота стојати и мотрити, да може децу, која ће доцније ту општину изчињавати усветовати од сви зла, која се ту дешају и упутити на добро. Али стојећи на врелу има он више за се учити како ће децу спремати, неже ли сам онде радити; он има сматрач бити онога живота и размисляч на корист деце, а никак се не упуштати у решавања општински ствари, и највећма се чувати од партаја, које се ту рађају; ер у таком случају одма

он прво навуче себи непоштованѣ од оне ђдне, а после и од друге странке.

Али највише учительскога искуства има тражити учитель код свои другова учителя. Ни ђдан учитель неби требао да пропусти, а да по ђдаред у години непосети школе бар они свои најближи другова. Кад човек у туђу радионицу уђе добиѣ нове мисли за своју, било да што на болѣ предузме, или да се од кое мане и недостатка усветуѣ. Зато би моѣ мненѣ било, да се свакоме учителю допусти, да ђдаред ил два у години своју школу распустити, да туђе обиђе, и о онима писмено своѣ приметбе начини. Најудеснија прилика за ово било би онда, кад окружни надзиратељи школу прегледају.

Још згодније су прилике за сабиранѣ учительски искуства учительске скупштине, како их данас већ сви имаю, и како ћемо их ове године и ми ако да Бог покушати. Ту, где се сви учитељи из ђднога ил из више окружия покупе, по по ђдан дан за ђдно пробаве у разговору и претресу оних науке и воспитаня дечнѣга тичући се питаня, која су или већ напред задана била, да их, ко ѣ о томе рад говорити писмено изради и онде прочита, па сви онда у претрес узму, или где коп од њи подузме практичну коју школску лекцију давати. — ту ѣ најзгоднија прилика, да и онај, ко о томе никад ниѣ мислио у часу без муке оно научи.

Ово су најзгоднија и места и средства да се учитель за своѣ званѣ што болѣ изобрази и што више практичне науке научи, коју данас свет више него икада од учителя иште.

Знам да ће се наћи, коп ће на ово што се иште рећи: то ѣ сувише, куртала и учительства, ни манѣ плате, ни већѣга посла и већи претензия; али томе велим, да учитель нит може нит сме застати ни призывати; ѣр како год што ѣ учительски рад, кад се ради како валя најспасоноснији, тако ѣ опет и нерад тај најубитачнији. Нико ниѣ кадар народа онако набрзо подићи и онако набрзо сатрти, као иђгови учитељи. Зато ѣ сваки онај учитель, кои ту своју свету задаћу с ума смеће, пак се о другом ковчем пече никакав и нико и ништа. Учитель, коп само за побольшанѣм свога материялнога станя грамзи, а себе неће да побольша, и кой само виче и иште, да му плата другчија буде, а он ће да остане коп ѣ, то ѣ најмлѣњик у школи и надничар, кои не живи у својој науци, па ни она у иђму, то ѣ кукавица и јадник, кои никоме ни од кое користи ниѣ. Ал ниѣ сила утекао од тога ни онај, коп држи, да ѣ он највиши степен изображеня достигао и држи да нема шта више ни за себе учити, ни у својој школи по-

прављати. Данас се иште много снаге и својскога рада, ко ће сав за школу прописани посао да сврши; тако је време, које све гони, и ко неће напред тога ће скрхати и погазити, зато нека сваки граби, и нека нико не каже: то је неможно, што се данас од школе и од учитеља иште. Које је неможно, нека излази из кола и уступи место, које без користи запрема, па нека иде, где ће сретнији бити, ер тај ће школу и децу забаталити, па више овима шкодити, него што ће поред њих патити. Батал школе на данашњи дан и батал деце са њиловима даровима, тим најскупоценим благом народа, то је данас напречац пропаст и убијање народа; а мисмо заостали и пали више него други и нами треба дјезања и напредовања више него другима, зато ко неће коме је неможно оно радити, нека оставља што пре, ер то је онај, који је руку на плуг метнуо, па стао те се обзире и зајева, тај нека уступа онима, којима је можно, и који ће све оно, што се иште радостно свршивати.

Дошаптиванѣ по школама.

(Једно питање за учитеља.)

(Свршетак.)

Какве зле последице има дошаптиванѣ по децу и по учитеља, по школу и по науку виделисмо; остаје нам, да видимо и начине, којима се томе злу на пут стати може, и како курталити се.

По ономе, што је о томе злу речено, није мучно наћи начине и средства противу тога зла, чим се мало само на нарав и узроке његове обазрели будемо.

Противу дошаптиванја нема никаквога универзалнога лека, и морамо се пре свега на неваљало запт те школе обазрети, и овде на огњишту ватру потражити и угасити. Немир и шушканѣ по школи, то је прво, што се има утишати, ко ће да дошаптиванѣ из своје школе истреби. Што је лупежу ноћ, то је дошаптивалу онај по школи метеж. Овде не мислим ону вику и вреву, што се кад и кад у школи дигне, него оно шушканѣ, кад деца ягмећи се, да на питање одговоре руке дижу и са својим се места крећу, оно гурање и турање при томе, оно полујасно мрмљање и шушканѣ, кад се има која задаћа у тишини решити: оно комешање

при вађењу књига артия и остали ствари, и сва остала шушканя, на која кад се не пази, на последку и најревновије учитељво око и уво мало по мало научи се и огугла, баш као оно на луцу воденице, пак их и не примети. У томе шушканю, кое є у многој школи обичай, чим се на нѣга строго не пази или ако и још држи, да без тога не може школа бити изгуби се и оно шушканѣ од дошаптиваня тако, да га оно не марно и огуглало уво и не примети. Учитель има дакле прво и највећма пазити, да є у школи мир тишина, и на то тако строг бити, да кад є едаред рекао „мир“ онда да се нико више не усуди шушнути, већ само онај да говори, кои є прозван. Чим є мир, одма и дошаптивоаци замукну и повуку се, као лупежи на дану. Где є у школи мир и тишина, ту є угушено и дошаптиванѣ сасвим.

Али ако се и поред тога опет по неки дошаптивало нађе, као што и тога има, шта онда? Онда є криво учитељво око и уво, єр не чини дужност своју. Учителево око и уво имаю са свом строгости држати целу школу у запу. Попусти ли он, одма га несташна деца увребаю, и одма є немир готов. Пажљиво учитељво око и уво не даю се варати. Сваки из свога детиньства знаде, какав стра обузме у онај мах варалицу, кад га учитељво око пресече; кроз срце му нож прође. А питай све, кои су у школу ишли и ту поменути школску запреку преступали, шта их є навело на то, пак ћеш се уверити, нису марили за учитељво око ни уво, єр ниє ово марило за њи, и како их ниє ово у запу држало, тако се нису ни они нѣга плашили.

Ово є дакле єдно од најглавни и готово рећи универсално средство противу дошаптиваня, а и другичє најглавнија ствар за школски запт; и као што се из дошаптиваня одма види неваляо запт, па неваляла школа и учитељ, тако се из недошаптиваня може слободно заключити на веляну школу и учителя.

Што се посебни специјални средства тиче, да се дошаптиванѣ истреби, ту є прво: да онај одговор, кои є по дошаптиваню дошо нипошто учитељ не прими и ни онда одговарајућему детету не убележи, ако би ово и без дошаптивала само собом оно одговорити погодило и умело. Тим увиде дошаптивоаци, да шкоде ономе а не помажу, а с тога и ови, коима се дошаптива погазе ту помоћ и неће да се ослоне на њу, те тим ова изгуби цену. Сваки зна из искуства, да се не дошаптива другоме, но ономе, ко то рад прима.

Има далѣ случаєва, где є учитељ сам крив, ако се стане дете обзирати и код своє околине и другога помоћи тражити,

било неразумљивим или тежим питањем, него што га дете и с највећим напрезањем решити уме. То ваља учитељ одма да опази, па сам детету у помоћ да притече, ако је или на часак што заборавило, или се забунило. Чим деца знају, да их учитељ сам из забуне изплете, онда и немаре у околини и код другова помоћи тражити.

Још едно средство научити децу на ред мир запт искреност покорност и точно извршивањ свој дужности, које свуд помаже, гдегод се згодно употреби, то је опомена, кратко поучењ и разумљиво, дете у живац дирајући, о шкољивости дошаптиваня и прислушкиваня,—то је у многој прилици исто онако згодно средство одучити децу од тога зла, као и каштига за хотично и уз пркус гажене опомене и запреке школскога закона.

Могло би се и овде још много говорити, кад би хтели за све различите случаеве дошаптиваня правила и средства казивати, али држим, да је и ово, особито што је о нарави тога зла речено довољно, де сваки размишљајући учитељ по тима обштим правилима нађе средства и за поедине различне случаеве тога зла, и да с њима себе и школу и децу од тога зла сачува и опрости.

Школске вести.

СРБСКА ПРЕПАРАНДИЈА. За слушаоце првог течаја пријавило се ове године њи 25, од којих је 23 од управитељства примљено и од Наместништва потврђено, а 2 одбени, ер нису могли примни изпит добро положити. Од ови 23 има их рођени 12 из Бачке и то 10 Сомбораца, 7 из Баната, 1 из Срема и 3 из Баране. Од њи има 2 по 24 године, 1 од 22, 2 по 21, 3 по 20, 4 по 19, 8 по 18, 2 по 17 и 1 од 16 година. — Од њи свршио је 1 VII, 3 по VI, 1 V, и 1 IV гимнасијна, а њи 15 по III реална разреда, и 2 су по допуштеноу кр. угар. Наместништва примљени из основне школе под условом, да само у Будимској дијецези где је велика оскудица могу бити учитељи. Гимнасио су свршили 2 у Карловци, 1 у Сегедину, 1 у Бан, 1 у Папи у 1 у Пожују, а Реалку 13 у Сомбору и 2 у Кикинди. — И ово у одговор Србобрану на опаданя Препарандије.

СРБСКЕ ШКОЛЕ У БУДИМСКОЈ ДИЈЕЦЕЗИ године 1864-е, по званичном извештају консисторије.

Прошле године било је у Б. Д. у 54 места, на 3051 правосл. домова, а 60 парохия, 56 правосл. основни школа, и од њих 53 србске, 2 грчке и 1 романска. Међу овима школама нема ни едне главне, ни едне одлучене женске, него су све помешане. Недељни школа било је 52, за женске радије ни една, и ни една за шегрге. Деце за школу било је 1097 мушке и 846 женске, а недељошколаца мушки 563, женскиња

751. Места без школе има 6, са скупа 28 домова и 7 мушке а 11 женске деце. У школу е ишло 924 мушке и 600 женске деце, без школе и науке остало е дакле 437. Дистрикт. надзиратеља има 2, местни 50, учитеља 53, старатеља 52. Школски здања собствени има 53, и 1 најмљбно, а 1 бесплатно уступљбно. Колико е од ових у добром а колико у хрђавом стању не можемо навести, ер е у таблицама Будимскога дистрикта забораваљбно, да се упишс. Неме и следе деце школскога доба нема у целој дијецези ни едно.

Упоредјујући ове брове са бровима предпрошле године (школски лист стр. 95) видимо да се умалио број домова са 121, број мушке деце за школу са 93, а женске са 157, и број мушке деце, која су школу походила са 25, а само е порастао број женске деце са 30. На свима дакле бровима окром последњга види се умалењ и то на оваке мале суме врло велико и го нас страшно; ер ако би овако пошло, то не би за 30 година ни еднога дома, за 12 година ни еднога мушкога, а за 7 година ни еднога женског детета више у овој дијецези било. Па волиемо сумњати, да су извештаи и брови, што их консисторија шалђ са свим точни, него оно веровати, а то тим више, што е број недељо-школаца, кои се по наредби уводе само од навршене 12-е па до навршене 15-е год. живота врло велики 1314, према броју деце за свакидашњу школу која се уводе од навршене 6-е па до навршене 12-е год. живота, 1943, ер ова оба броя нестое никако у размеру природном, по којем неби могло оних ни пола бити не само зато, што се оних 3 а ових 6 година уписуе, него што их до онога доба и помре нешто, а одрастлих не падне готових ни од куда. Па онда ни број мушки 563 и женски 751 недељошколаца нема ни мало природно законе суразмерности, ер ако и има женске деце обично по некое више нег мушке, то е највише 5 на сто, а никада тај број неизађе на 6 и 7 пута већи, као што се овде наводи.

СРБСКЕ ШКОЛЕ У БАЧКОЈ ДИЈЕЦЕЗИ, год. 1864-е по званичном извештају консисторије.

Прошле год. било е у Бач. Д. у 49 места са 15604 правосл. домова и 92 парохие главни мушки школа 2, женска 1, одличени мушки 8, женски 9, помешани 37 и 2 од нужде свега 59. За женске радиђ било е 3, за шегрте 4, и недељне само 2. Деце за школу било е мушке 6546 а женске 5666. Места без школе било е 11, (10 хрпа Салаша окољ Сомбора) са 715 правосл. домова и 406 мушке и 349 женске деце. У школу е ишло 4146 мушке и 1854 женске свега 6000, а 6967 остало е без сваке науке. Дистр. надзиратеља било е 3, местни 45, учитеља 86, учитељки за женске радиђ 5, старатеља 44. Школски здања собствени било е 47, најмљбни 5, бесплатно уступљбни 4, и од тих е 32 у добром, 14 у ср диђм и 10 у хрђавом стању. Неме деце било е 2 и следе 4.

Испоредјујући ово брове са бровима предпрошле године (види школ. лист стр. 63) налазимо да су неки порастли, а неки пали, и то: парохие су се уманјиле са 2. Деце за школе мушке е за 187 мањ, и у школи са 54 мањ, а порастао е број школа са 7, број домова са 132, број женске за школу способне деце са 24, а и у школи их

е више са 64, учитеља има са 2 више. Овде имамо приметити, да се број порасли школа 7 са бројем учитеља 2, никакo не слаже, вап да би сваком од ови учитеља по 3 и 4 школе дали. Које су то 7 нови школа, што су прошле године отворене, неможемо по имену навести. ер у извештаима ни протопрезвитератским ни консисторијалноме нема их нигде по имену написано. И у Бачкој ако буде број мушке деце овако падао као прошле године неће после 20 год. ни едного више бити. Зато волимо и овде сумњати о тачности извештаја, него на оно веровати. Код ових школа највеће је зло то, што видимо, да ни пола деце у њих не иде, него се поред школа скита по улицама. Знак крајне немарности и глупства родитеља.

ОСНОВНЕ ШКОЛЕ У ШВАЙЦЕРСКОЈ. У Швајцерској има на $2\frac{1}{2}$ милиона душа преко 7000 основни школа са преко 420,000 деце, која их походе! Ту дакле има на свако 355 душа една школа! Учитељски семинара има 24! Школе те коштају годишњег шест милиона франака! а сва Француска, која 15 пута више становника има не троши на школе више од $7\frac{1}{2}$ милиона франака. Али онако и есу швајцерске школе на гласу и швајцерски народ поред све брдовите и неплодне земље опет и богат и у свачему напредан и сретан, и кад би на далеко богатијом земљи живио, пак сви народи навалили, да се онде ставе, опет се не би могли одржати нуз тај народ, који такве славне школе има.

НАЈСТАРИИ УЧИТЕЉ У АУСТРИЈИ је данас Михл Капфер у Капфну селу, близу Беча. Он има 86 год. служи у школи 70 година; био је први 6 год. помоћник, па онда 44 год. самосталан учитељ, а од то доба мора и сам помоћника да држи, ер у школи има увек од како је у њо дошо, на 200 деце. Колико је тај деце изучио! Био је увек пример поштенја, пријатељ реда и рада, а својом побожношћу огледало ономе месту, где га сви као свога оца сматрају и поштују, а он њи као своју породицу, у којој се од ови амо последњи 50 год. незна ни за које непоштенје, перед и нерад.

ПЕТИЦИЈЕ УЧИТЕЉА. Учитељи у Олденбургу поднелису земаљском сабору следеће петиције: да се ставе школе под надзор само вешти и стручни људи; да се код сваке нареди комисија од више лица која ће само за тим бити, да се школа уредно походи; да се учитељски помоћници тако ставе, да могу пристойно живити; и да најмања плата стално намештеног учитеља износи 300 талира.

ЗЕМЉОДЕЛСКЕ НЕДЕЉНЕ ШКОЛЕ. Више земљоделски друштва у Прајској сложило се и ставилису различне суме новаца на расположење, да се на више места заведу земљоделске недељне школе, које се имаю само зими вечером дварад преко недеље држати. Одма је више такови школа у живот стпило, и расте број слушатеља од дана до дана све већи, а тако се живо и весело ради, да се отуда сви најлепшем плоду надају.

ФОНД НА ПОМОЋ УЧИТЕЉСКИ УДОВИЦА И СИРОТА. Учитељи у войводству Бадну измолилису од правитељства допуштени и устроилису лутрију, да тако обнове фонд за своје удовице и сироте, и кад су све срећке (лозове) распродали и све добитке раздали преостало е на фонд чистога добитка 21,000 фр. те тако е сад у стану тај фонд свакој удовици давати годишниѣ 225 фр. помоћи. Лепа помоћ сиротама и лепши знак, шта се све и е малим средствима учинити може, кад се само сложно хоће. Unitis viribus дакле.

НОВА ВРСТА ШКОЛЕ. Кад е оно год. 1848. онај страшни помор Шлеску десегавао, даде правитељство 600,000 талира на помоћ преоставши сирота. Од тога е остало 30000 тал. непотрошено, и са тим осниваю сад нову земљоделску школу за одрастлије просте девојке, да ту уче све оне домаће и пољске радниѣ, што су за жену на селу као газдарицу преко нуждне.

УЧИТЕЉСКЕ УДОВИЦЕ И СИРОУЕ. На предлог и молбу педагогичкога друштва у Дрезди одредило е варашко представништво 200 талира сваке године давати из варошке касе на помоћ учитељски удовица и сирота, и имаю учитељске удовице у тој вароши сад следеће помоћи: 1) од вароши по 50 талира, и за свако дете по 10 више; 2) од педагогичкога друштва по 16, и 3) из фонда, кога су учитељи сами на то име установили по 5 до 25, свега дакле 70 до 100 и преко 100 талира свака.

УДОВИЧКИ ДОМ. Виртембершки учитељи одредилису, за своје старе и не моћне удовице, кое без деце остану, да дигну дом, где ће све што год им е за живот потребно gratis имати докгод су живе. Засад е наређено 30 таквих места.

Распис награда.

НАГРАДНОСНА ДЕЛА. Друштво за воспитаниѣ (Société d'éducation) у Лиону издало е награду од 400 фр. на решениѣ питања: коя зла истичу отуда, кад деца и младеж непоштују своје родитељи и старие, кое су узроци тога непоштивања, и кое су најудеснија средства, да се томе злу насупрот стане.

„Матица Србска“ расписуе на ново из фонда Го вана плем. На ке ВСМиклушког награду од 40 дуката за систематично написано економско дело, кое ће моћи народу нашем за правило бити у свакој струци газдована. Рок шилиња трае до Петрова дне 1865.

А за разправе у „Србски Лѣтопис“ ове награде:

1. Зашто народ наш од покрета морално, економично и нумерично у Аустрији пропада? кои су то узроци са коих пропада, и коя су прека и сигурна средства, коя ће га од тог пропадања сачувати? Награда 10 дуката, рок Ђурђев дан 1865.

2. Каква е повестница нашег народа у тако названој Хрватској крајини или генералату Карловачко-вараждинском. Награда 15 дуката рок Петров дан 1865.

3. Шта е трагично у обште и трагични момент напосе? Има ли, и кои су предмети у нашој повестници у том погледу за историјску трагедију удесни? Награда 10 дуката рок Ђурђевић дан 1865.

4. Новела из србског друштвеног живота. Награда 8 дуката рок Ђурђевић дан 1865.

Свако дело, кое за коју год од ових награда надтицало буде, треба да се пошлѣ „Матици Србској“ у Н. Сад до означених рокова, да е чисто и разговетно туђом руком преписано, добро сашивено, стране бровницама обележене и да е с поля на сваком делу какав год надпис или други какав знак. Име, презиме, карактер и место, где стануе списатељ, ваља у особитом писму написати, запечатити и онај исти надпис или знак, кои е с поля на делу, и на писму написати. Само ће се оно писмо отворити, на којима е исти надпис или знак, кои се налази на делима, којима се награда досуди; остала ће се писма спалити.

Рукописи се не враћају, а писцу дела, којем се награда досуди, издаће се та награда тек онда, кад писац дело „Матици“ печатано поднесе.

Награда се губи, ако писац дело свое за годину дана неизда, или ако за то време што друго у том погледу с „Матицом“ неуговори.

Расправе за Лѣтопис, којима се награда досуди, печатаће се прво у Лѣтопису, а после се и списатељу и Матици оставља право, да их могу и посебце печатати.

Награда се неће издавати, ако се нађе да е за награду припослано дело под туђим именованом списано, или ако се примѣти да е списатељ исто сам својом руком писао или што на њему своеручно поправља.

Из ванредне главне скупштине „Матице Србске“ држане у Новом Саду 10. Децембра 1863.

Оглас књига.

У кр. свеучилишн. књигопечатњи у Будиму могу се добити следеће књиге: Апостола велики за цркве 3 фр. 15 нов. Треник 1 фр. 58 нов. Часослов велики 1 фр. 5 нов. Уалтирз велики 1 фр. 26 нов. Скорник са 7 икона 63 нов. Историја славеникух народох од Рапа, 4 тома 2 фр. 10 нов. Календарз крчнни Орфелиновз 1 фр. 58 нов. Иквени подремарз од Орфелина 1 фр. 58 нов. Сатурз од Рельковића 53 нов.

Лист овај излази месечно дваред: сваког 15 и последнѣг.

Кошта заедно са додатком 4 фр. а додаток сам 1 фр. на год.

Изд. и уређује Др Ђ. Натошевић. — Штампане краљѣв. угар. свеучил. печатњ.

Са Додатком.

ШКОЛСКОМ ЛИСТУ

I. ИГРЕ И ЗАБАВЕ

ЗА РАЗВИЈАЊ ТЕЛЕСНИ И ДУШЕВНИ СНАГА.

Ватанџ и одбияњ лопте.

(Гимнастичка игра за едно дете.)

I. Бацај лопту на дувар ил у вис и ватај е овим начином и редом бар по пет пута свако :

1. А) Стојећи на обе ноге и пуштајући лопту с рамена : а) бацај десном руком, ватај обема ; б) бацај и вагај само десном ; в) бацај десном, ватај левом ; г) бацај левом, ватај десном ; д) бацај и вагај левом. — Б) Пуштајући е оздо, с колена, бацај е и вагај по исгом реду и начину, као под а) б) в) г) и д).

2. Стојећи на едной нози : А) дигни десну, стой на левой, па бацај и ватај као под 1. А) и Б), — Б) дигни леву, стой на десной, па бацај и ватај као по 1. А) и Б).

3. Пуштајући е изпод ноге напред : А) десном руком изпод десне дигнуте ноге : бацај и ватај е као под 1. А) а) б) и в). — Б) левом руком изпод леве ноге : бацај као под 1. А) а) г) д).

4. Разкорачи и сагни се, па бацајући е између ногу натраг и брзо исправљи ватај е као под 1. А) а) б) в) г) и д).

5. Окрени леђа дувару и наслони главу на дувар, а ноге нека су подалџ, па бацај преко лица и ватај, као под 1. А) а) б) в) г) и д)

6. Клечећи : а) на обе ноге, бацај и ватај као под 1. А) и Б). — б) клечећи на левой нози, бацај и ватај е исто тако ; в) клечећи на десной нози бацај и ватај е исто тако. г) клечећи на левой бацај е изпод десне као под 3. А). д) клечећи на десной нози бацај и ватај као под 3. Б).

7. Лежећи бацај и ватај е као под 1. А) и Б).

II. Одбияњ е дланом на дувар ил у вис колко више реда можеш, да не падне на земљу 1. А) стојећи на обе и одбияјући : а) само десном руком б) само левом ; в) на изменце десном па левом. — Б) Стојећи на едной : а) само на левой нози, и одбияјући е исто тако ; б) само на десной и одбияјући е исто тако. — В) клечећи : а) на обе ноге, и одбияјући исто тако ; б) клечећи само на левой ; в) клечећи само на десной. — Г) У положаю као озго под 5. — Д) лежећи.

III. Узми две лопте, па бацај десном руком једну за другом а ватај левом тако, да док једна у вис иде, друга да је већ доле уваћена и додата.

IV. Одбихај а) једну једним, другу другим дланом; б) десним дланом да пада на леви, левим да пада на десни; в) десним обе; г) левим обе.

Тако се могу узети три лопте: а) две на десну, једна на леву руку; б) две на леву, једна на десну; па онда четир лопте, на сваку руку по две ударед.

Петлови.

(Гимнастичка игра за друштво деце у пољу).

На кога коцка падне тај је петао, а остали су петлићи. Најпре се одреди дугачка мета. На сред мете стане петао. Сви петлићи стоје на једном крају мете, и морају на други крај претрчати, а да се ни један не да ухватити петлу. Петао гледа да једног ухвати и ако га је пре нег што је онај на мету дотрчао само толико стигнуо, да га шаком по рамену дохвати, то је онај дужан петла на раме узети и до сред мете донети, па онда буде и он петао. Онда трче петлићи опет натраг, а петлови их ватају, док не постане половина петлови; а онда они кој остану неухваћени узеше петлове, и ови су их дужни на свои леђи пренети од једнога краја мете до другог. Што је мета већа, то је игра лепша.

Слепа мува.

(Погађачка игра за друштво деце.)

Сви стану у коло и увате се рукама. На кога коцка падне, тај је слепа мува. Томе се марамом очи вежу, да ништа не види, па стане на сред кола. Онда се коло окреће, док мува длан о длан не удари. Одма коло стане, а мува приступи једном, ухвати и погађа ко је, па ако погоди, онда је онај мува; ако не погоди, враћа се у сред кола, па иде по ново. Погађања има различни врсти, и мора се на почетку игре уговорити, којим ће начином мува погађати: пипајући уваћенога само по глави, или само по лицу, или само по руци, или само по али-нама, или познавајући га по гласу, и онда мора уваћени изврнутим гласом маукнути, или кукурекнути и т. д. Могу сви у колу и седити; онда се мува везани очию мора неколико реда у сред кола окренути, па онда приступати, ватати и погађати.

Боє.

(Погађачка игра за друштво деце.)

Сво друштво седне у коло. Едан започне игру овако: баци мараму на кога у колу хоће и рекне бою коју хоће, н. п. бело. Одма мора онај на кога е марама пала казати ствар едну од те боє, н. п. снег, и онда баца мараму далѣ, на кога хоће, и каже име боє, коє хоће, да онај погоди едну ствар те боє, па да баца далѣ. Ко не пази, или не уме да погоди, или ако рекне ствар, што е већ речена, мора дати залогу.

Кад су се довољно наиграли, онда се одкуплюю залоге овако: нека онај чия е залога приповеди едну приповедку, или рецитует песму, ил зада ил реши загонетку, ил каже едну или одређен брой пословица или изреченя, или одпева коју песму, или одигра коју гимнастичку игру и. т. д.

Ова игра може се начинити за старию децу мало тежа ал и забавнија том погодбом, да се сме казивати само име ствари из те собе, или из поля, или из шуме, или само животињѣ, ил само цвеће, ил каменѣ и т. д. а одкуп залога том погодбом, да се мора свака код свакога од друштва башка одкупљивати оним пред-поменутиим одкупима, и то како ко од другога хоће.

Прикривена имена.

(Погађачке игре у писменима.)

У овой задањи има прикривено име еднога нашег великог и славног србског юнака. Ко е то?

Ја сам лево дрво. Стави преда ме з', онда сам брдина. Стави к', онда сам покривало. Са з', сам леп час дана. С м' би сав свет поморила. С њ' би око ископала. Одкичи ми главу и надостави к', онда сам животиња чудног створа и оклопа. Одкини њойзи главу па замени с м', онда е красан цвет, а његово ситно семе од кашља лек.

12. Гостию.

(Їдна рачунска задаћа.)

Било у едной гостионици 12 гостию. Ови се погоде с крчмаром, да ће сваки дан у другом реду седити, па да не иште плате, док они све редове не изређаю, а кад изређаю, онда ће му на едаред платити сваки по 1000 ф. Пита се колико су реди умели променути се? Зна се да могу своя места променути 3 госта 6 пута, 4 госта $6 \times 4 = 24$, 5 гостию $24 \times 5 = 120$, и тако иде даље: износ 5-орице умножи са 6-орицом, износ ових са 7-орицом, износ ових са 8-орицом и тако далѣ до износа 11-орице са 12-орицом. Ако су гости сваки дан триред ели, колико су се реда могли изменяти, ако су сви од 20 год. били, кад су започели и сви до 100 год. живили; ед дочекао крчмар плате?

Проливанѣ течности.

(Їдна физикална игра.)

„Превуђи воду ил вино из пуне чаше у празну.“
Метни две празне чаше едну уз другу. Узми узицу проливаће артие и пресави е тако, да едним краем допре до дна едне чаше, а другим краем, да само преко руба друге чаше вири у ню. Онда напуни ону чашу водом ил вином, у којой узица допре до дна, и остави на миру. За неколико часа пређиће кап по кап сва вода из пуне чаше у празну, проливанѣм узице. Место артие може се узети и узица памучна и т. д. Место две чаше, може се наређати и више чаша една уз другу; ал онда треба за сваку чашу по една узица тако ставлѣна, да едним краем довата чашу из кое ће вуђи до дна, а у другу чашу у кою ће преливати да само краем вири.

Загонетке и загонетна питања.

- Даштомити дашто: 1) Ти мене вијаш, а ја тебе; ни ти мене стиже, ни ја тебе.
- 2) Ја сам дрво с 12 грана, свака грана 4 гъизда, свако гъиздо 7 тица.
- 3) Дођоше тице без перја, седоше на дрва без лишћа, дотрча момче без уста, поједе тице без перја.
- 4) Шта прође кроз све трње и брекове, и нигде се не огребе.

WWW.UNILIB

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

- 5) Ко преде, а никад му конца не видиш.
- 6) Које је најјаче писмо у Азбуци.
- 7) Ко иде по води, а не уквасисе.
- 8) Како би написао „жива мишоловка“, са пет писмена.
- 9) Које дваред умро, а једаред се родно.
- 10) Које двоје деце није имало матере на свету.

П. НАУКЕ.

Пословице.

Ако ће прасе стиکار обући, оно ће опет у брљу ући.

Боља је памет нег оклоп.

Боље и празна кеса нег празна глава.

Боље комад леба у торби, нег нојево перо за капом.

Боље ништа не знати него којекако.

Боље слеп очима, него слеп памету.

Бољи је један штедиша, нег десет радиша.

Више вреди шта жена заштеди, нег шта муж завреди.

Више учине господарове очи, нег обе руке.

Ко неће да учи писати пером, он ће мотиком.

Ко много пита много научи.

Ко немари за рад, нек се не тужи на глад.

Ко не поштује крајцаре не стече форинте.

Ко ништа нема, ништа и не вреди.

Ко памети има, а да шта нема?

Ко памети нема, а да шта има?

Ко се не стиди лагати, не стиди се ни красти.

Ко се стиди питати, стиди се знати.

Ко рано устаје вас дан му добар настаје.

Ко у младости ништа не вреди неће ни у старости.

Лењом срећа не процвета.

Луда је глава часком крвава.

Срамота је не знати, ал још већа учити нехтети.

Што немаш и незнаш, нит си вредан да имаш, ни да знаш.

Нека муж још толико завреди, ако жена не штеди, ни једно

дуле дувана не вреди.

Вук и човек.

(Једна прича).

Стане лисица казивати вуку о снази човечијој, како му ни који звер не може ништа, и како морају сви Бог зна како лукави бити, да се само могу живи одржати. На то ће рећи вук: да ми га је видети, одма би га расчупао. Ако си то рад, рече лисица, а ти дођи у јутру мени, па ћу ти га показати. У јутру дође вук пре зоре, и лисица га изведе на пут, куд ловац сваки дан пролазаше. Прво наиђе неки старац. Је ли оно човек упита вук. Није, рече лисица, оно је бијо. Затим наиђе једно ћаче с' књигама под руком. Је ли оно човек? Није, оно ће тек да буде. Најпосле наиђе ловац с' двоцевком о рамену и с' ножем о појасу. Онда рече лисица: ено оно је човек, ако смеш на њега иди, а ја утеко у рупу. Вук пође на ловца. Кад га опази ловац трже се, јер не имаде у пушки танета; али опет натеже и сасу сва зрна вуку у очи. Стиште вук очи, па наиђе ближе. Ловац му сасу и другу цев. Цикне вук од бола, па дође ближе, већ ловца да ухвати; али овај трже нож, па удари вука и с' лева и десна тако, да онај сав у крв огрезну и вршитући лисици у рупу утече. Шта је ујо, викне лисица, како прође с' човеком? Зло синовче зло и наопако, нисам ни помишљао, да је оно папче онако снажно. Најпре скиде неку цев с' леђа и дуну у њу, а мене посуше зрна, свеми очи изпржише; после дуне још једаред, а мени севнуше муње око носа; а кад му још ближе дођо, ал он извуче некакво сјајно ребро, пак ме удари два три ред, умал' мртав непало. Видиш, рече лисица, какав си фалџија, али тако прође, когод се размеће.

Войвода Евген Савойски.

(Историчка приповедка.)

Ни едан човек није учинио аустриском двору ни толико многи, ни толико велики услуга, као войвода Евген Савойски. Ово је био едан од највећи духова, како на бојном пољу, тако и у царевом савету. Троици царева Леополду, Јосифу I, и Карли VI био је он у сред они највећи бура у спољашњим ратовима и унутрашњим немирима најснажнији штит и обрана.

Евген рођен у Паризу год. 1663 био је најмлађи син Евгено-Морица войводе Савойско Каринианскога, који је био капетан у краљвој гарди. У детинству био је Евген врло слабачак и болешљив, и зато га одреде родитељи на свештенички чин. Али се ово младом Евгену не допадне. Војнички живот, то му бияше од детинства срце и душа. Приповедке о биткама и ратовима волио је нег Бог зна шта, и слушао би их дан и ноћ. Кад је чуо бубњаве

и трубе, одма се сав успламћавао. За нѣга не беше већег радова, него гледати лепо наоружане чете войске.

Кад му умре отац, и мати се одсели из Француске, оста Евген сам, и мога слободније собом располагати. Тада се одлучи на војнички чин, па оде краљу и заште, да му даде упразњено нанекој драгонској регементи полковништво. Краљ му се маленом и кржавоме насмеје и одбие га. „Ја идем дакле туђега цара да служим, рече срдито Евген своим пријатељима, и нећу се другичије у Француску вратити, но с мачем у руци.“ То рекав остави Француску, па дође у Беч и понуди се цару Леополду у службу. Цару се допадне Евген јако и прими га, а турски рат г. 1683 даде Евгену прилику показати се вредна цареве наклоности.

При одбијању Турака од Беча показа Евген толико одважности и срчаности, и тако се допадне војводи Карли Лотриншком, да му овај једну драгонску регементу даде. И у Угарској отликовао се Евген у свакој прилици, ал особито на Муачу, где баш он са свои коњаници учини, те се бой с Турци онако сретно по цара оконча. Одма после битке посла га војвода Лотриншки у Беч, да сам цару глас о победи над Туцима однесе и препоричи га цару овим речма: „Од овога младог јунака биће у своје доба велики војвода.“ Године 1692 у једном боју са Французима изврши се Евгенова претња, да ће се само с мачем у руци у Француску вратити. Те исте год. добије од цара орден златног руна, највеће отличје и цар га начини маршалом.

Евген не беше само на гласу јунак, него и један од најизображених мужава, а при томе чудо мио и драг, и један од најправдољубивијих људи. Глас од ови Евгенови врлина допре и у Француску и тек онда се осети краљ Лудвик XIV, какво је благо изгубио у Евгену, ономе малом игуману, као што га он у шали називаше. Онда га хтеде радо натраг довући и обећаваше му маршалство и гувернаторство и још преко свега по 2000 дуката на годину, само да пређе нѣму, али му Евген одговори: „Доцнио је, ја сам царски маршал, дужност и благодарност обвезује ме моме господару бити веран.“ То беше онај славни јунак, који оно год. 1697 противу султана Мустафе и нѣгове грдие силе започе мегдан.

2. ПРОНАСТ ТУРАКА НА СЕНТИ. После поразе Турака на Сланкамену долазиле су они опет у већим и мањим четама у Срем и Банат, али се нису могли осветити за Сланкамен. Дола-

зрили су у Варадин и у Тител, али свуда одбијани само су сиротињу по селима плячкали и жебе и децу у робљѣ односили.

Год. 1695 дође и сам султан Мустафа са великом војском, па оставивши јаку посаду у Београду пређе на Панчеву Дунав, остави помоћи темишварском паши, и оде на Липово, које после крваве битке отме, па онда узевши и Карансебеш и Логош врати се натраг. Друге године дође још с већом војском преко Баната под Тител, где наше побие, али са великим своим губитком, и одатле падне под Варадин и обседне. У томе пристигне озго с царевом војском Евген. Султан не уздајући се, да ће код Варадина велико шта учинити крене се отуда, да на Сенти Тису пређе, па да иде узети горњу Угарску и Ердељ, где не беше царске војске, а пуно бунтовника, кои га онамо позиваху.

Узастопце за Турцима удари и Евген. Њгови коњаници попуку и увате једнога турског пашу, и од тог чују, да је султан на Сенти ударио преко Тисе мост и с коњаници преко прешо, па сад превлачи топове и осталу џебану, а војска са нешто топова и коњаника још је на овој страни Тисе обкопана у двоструки обкопи.

Евген заповеди, да се одма трчи за Турцима и поити сам напред, па кад са свом војском наблизо Турака дође, даде знак и сви јурише у Турке. Турци оборе кишу топовски зрна на наше; али у Евгеновој војсци беше толико одушевленѣ, да нико и не помишља на смрт; те тако не марећи за турски одпор и њиво убоито оружјѣ удараше наши напред док први обкоп не узеше. Онда улете са сви страна у Турке тако отимљући се ко ће пре, да коњаници коњѣ остављаше и с голим мачевима у Турке падаше.

Док се тако један део војске у обкопу с Турци клао, докле други део под војводом Штаренбергом, где највише Срба беше провали са стране у Турке и одцепи их од моста. Сад више Турци не имаше куд. Велики везир видећи да не може више на ону страну прећи стане викати на Турке да се у обкопи бију; али Турци изгубивши веру посеку њѣга и више други војвода, па се повуку у други обкоп. Евген јуриши за њима, и Турци стешиви да помогаше ни сабљама измањивати изгубе дух и окрену у највећем страу бегати на Тису па са стрми бедема доле скакати.

Кад се битка започела стаяло је сунце близу захода, а док сунце 11. Септ. 1686 зађе и ова се страшна погибија Турака оконча. Преко 20,000 паде мртво у обкопима, а више од 10,000 подави се у Тиси.

Сву ту страшну пропаст гледао је султан из оне стране Тисе, али није могао помоћи; посово је и плякао је, и као бесомучан по зомљи ваљао се и браду чупао, али узалуд; најпоследње у просте аLINE преобучен утекне поћу мраком у Београд, да га нико не знаде; а нЊгова застрашена војска, држећи да је и он погинуо или да је уваћен остави сав табор и све што беше у нЊму па побегне куд које.

Други дан пређе Евген преко, и заузме султанов табор, у којем увати 8000 натоварени кола, 6000 натоварени камила, 7000 коња, 15000 волова, 160 топова, 260000 топовски танаци и небројно застава, коњски репова, бубићва и сребрни свирала. У султановом шатору, којег на 50,000 фр. вредности ценише нађе једну сабљу од неоцењиве вредности и узме целу војну касу са 5,000,000 фр. Још нађе и много кола пуно верига, што Турци донеше, да робљв вежу и воде.

То беше прва победа, што је одржа Евген као главни заповедник цареве војске, и то беше најстрашнији пораза, што је Турци у последња доба претрпеше. Ту започе Евген своје сјине победе на којима себи вечиту славу остави.

Одма после те поразе узме Евген нешто Штаренбергови Срба и оде у Брод, па удари у Босну и свуда Турке сломивши узме Сарајево. Сломљени Турци мораше пристати на мир, који се 26. Јан. 1699. у Карловци утврди, где цару Леополду уступише целу Угарску са Ердешом и Славониом а само Срем и Банат остаде још неки час у њиовим сломљеним шакама, док и ово не пустише.

(Продужиће се.)

М а т и.

(Из науке о дужностима).

Мати је човеку после Бога прва светиня на земљи. Ко нас је на свет изнео и онако слабе и нејцке на својим недри одоно и однеговао? Мила мајка. Ко је небројне ноћи над нашом малом постелицом без санка проводио, кад смо мали и слабачки час од оне болести пиштали, час у оној болу превияли се? Мила мајка. Ко нас је на свом наручију по топлој сунцу и чистом зраку нашао, да нас ту животом и спагом напоји? Мила мајка. Ко нас је, кад смо на слабачки ногу једва се држати могли

прихватајући за руке ходити учио? Мила мајка. Ко нас је са милим погледма и гласима учио прве речи сладкога србског езика проговарати? Мила мајка.

И ко би умео изређати све оне небројне милости, што нам је свакоме своя мајка чинила одма од настанка нашега на свет, пре него што смо сами за себе шта знали и пре нег што смо умели ничим јој благодарни бити. На љубав и милост мајчина траје и даље и непрестаје док год нџино срце бије. Она се брине и ради и Богу моли и за своју одрастлију децу, она их чува од сваког зла, светује од сваке опасности, теши и гледа да одлакша болове и у одрастлом веку. Мајчин благослов и мајчина љубав прати децу кроз цео век и кроз цео свет. Својој деци за љубав жртвује она свой сан и свой мир, жртвује своје здравље и готова је за њи свой живот дати. Љубав и милост нџина тако је велика, и стална, да ако дете и погрешити, и ако јој највећи бол начинити, не само да прашта и заборавља, него чим се оно покаје, она га са новом још већом милости прихвата, чим руке нџојзи пружи.

Зато је прва и најсветија дужност свакога детета, своју мајтер љубити, поштовати је и благодаран јој бити; а та љубав, то поштованје и благодарност код мањег детета у томе је, да је слуша речи и делом и да је умиљато око нџ; а одрастлија деца треба да се отимљу, да јој не само посо одлакшају, и не само да се чувају, да јој нигде ни у чем жао не учине, него још да смишљају и да све оно чине и траже, чим ће нџојзи радост начинити. А како је лако својој мајци радост начинити! Шта га небројно прилика сваки час има, где дете може са малим трудом, са малом жртвом мајчино срце Бог зна како обрадовати, и још за онај час најсрећнијом начинити: кадкад је само мио поздрав и загледај, најмалецнији дарак или по пека срдачна реч и жеља, као о имендану, новом лету или крстном имену, што нџину задовољну душу у највећу радост и до суза доведе.

Добра кћи гледа чим мало порасте и ојача, да мајци својој на помоћи буде и да јој посо колко год може одлакша; а добри син слуша и кад сасвим одрасте своју светуюћу мајку исто онако вольно и радо, као што је слушао, кад га је нејцка за руке водећи ногом полазити училица.

Али, та добра мајка мало по мало остари и ослаби; седе власи обузму ону милу главу; дугог живота рад и патња измучи оне руке, што су свег века за нас радиле; ведро око нџино потамни и погрбљена од старости едва се на изнемогли ногу држи. Тада треба да се љубав и благодарност дечија најлешше

покаже. Тада прихвата добри син посрћућу майку, као што е некада прихватала она нѣга, а добра кћи бдиє над нѣом болном у постельи тешећи и негујући е, као што е она нѣо неговала и чувала; тада траже добра деца нѣойзи неге што болѣ умеу, нит знаю за кою светию дужност и бригу, него старой майци својој дане продужити и колко е можно радостниє учинити. На кад и последњи час нѣзин куцне, они су око нѣ, молећи се Богу за нѣо и чувајући е тако, да ѣ последњи поглед нѣзин на нѣновим лицима види любав и благодарност, па благослов умируће майке нѣима е најскупоценне благо. А кад се најпосле и оно мило око угаси, кое е сав век свой онако брпжљиво око нас ишло, онда приступа благодарна рука деце и склапа ладне веће, а вреле сузе любави потоком се лию на ладан гроб миле и добре майке.

Да би само код све деце тако било! Ал ние свуд тако! Има неваљале деце, коя неће да помисле, шта е сзе мати за нѣи чинила, колико се бринула, радила, мучила. Бивало е тако неваљале деце, што су свою у старости майку измевали, и са грдним речима на нѣо насртали. Бивало их е и тако бездушни, кои су немарно остављали свою стару и немоћну майку, да се са сваком невольом бори и у нѣой пропадне. Тешко такой деци! нѣи ће Бог најтеже покарати!

Майчин благослов и Божии све єдноє, а майчина е клетва страшния од Божиє.

О чистоћи.

(Изъ науке о чуванию здравля.)

„Болѣ бити и сирома, а здрав и яки, нег богат, а болестан и немоћан. Здрављ е више него икоє богатство, нит има блага над здрављем.“ Св. Писмо.

Нема сумиѣ, да е чистоћа основа здравля, а нечистоћа легло сваке болести. На кад е тако, и кад сваки чистоћу имати може, когод оће, ер му на вољи стои, онда е нечистоћа свакоме на срамоту и на поругу. Нечист човек сваки е и лень и срамотан и безстидан човек, и допста треба дебеле безстидности, да ко свое собствено Богом тако дивно устроєно и на највишу послугу живота даровано тело занемари и напусти, да у нечистоћи и у гаду пропадне. Сме ли ко рећи, да му ние можно држати се чистоће? Ние ли воде, најболѣга лека противу нечистоће свуда

у изобило? Зато треба пловати на свако оно лењо дете, кое неће ни свој руку и образа да опере. Сваки дан треба да је то први посао: умити се и опрати, и то чистом и свежом водом. Ко се чешиће не опере и не измије, не само да му кожа неможе уредно изпаравати и крв очистити, него ни овај свеоживљући и крепљћи воздух неможе кроз ню улазити ни тела снажити. Силно је люди допало различити болести и пропало јадно и чемерно само зато, што су напустили, да их нечистоћа и гад живе поједе.

Ко се неби згадио на оне люде и децу, кои никад косе на глави несчесляю, него је чураву и пуну праха и блата напусте, те се и ваши и свакојки гад у ню залеже, иза кои одма свакојке гадне болести наиђу: смрдљиве красте и ране по глави и по врату, по лицу, носу и по очима. Има дегде пуни кућа и пуни села свакојки гадни оспа, шуга, чирева и крастетина, а од куда? Само од нечистоће и од неопера.

Шта га их силно люди и деце има, што од люти болова зубоболђ готово до лудила и очаяња долазе, а узрок је само нечисто држанђ и неопер зуба. И нњи валя свако јутро чистом водом, и ако нње четкице при руци, прстом ил чистом крпом добро изтрти и пропрати.

Нека дакле сваки упамти и нека се чисто држи, умивајући сваки дан руке, лице, врат и прса, а сваке неделђ едаред бар и ноге и цело тело чистом водом, ако сапуна нње, и счеслявајући косу сваки дан, а сарезуюћи ню и нокте, кадгод треба.

Али чистоћом тела нње још учинићно све. Нужно је рад здрављђ, да је и одело чисто, и постеля, и цео стан. Ако се непромену чешиће, бар дваред на неделю кошулђ чисте, и добро опране, оно се напуне зноя и блата, пак и кожу упрляю, и не пропуштанђм изпараваня с коже часом болест наведу.

Има небройно случаєва, где су люди у нечисте постелђ лежујући грдне болести на себе навукли; а како је са чистоћом постеля по многим кућама, нетреба нам споминјати. Па да би какав велики и теретан посао био, постелђ сваке неделђ чисто пресвући и сваке неделђ по едаред на сунце изнети, разастрти и оставити, да их чист зрак добро промане. Много се реда већ догодило, да су люди туђе постелђ особито перђ купуюћи, а не гледећи на чистоћу најопасније и најгадније болести на себе навукли и свакојки гад у своју кућу унели. Кадгод ко на туђу постелю лећи мора, нека увек загледа, је ли чиста и чисто навучена, па ако нње, онда је болђ, да у своим аљинама легне.

 Нечистоћа по становима још је далеко шкодљивија. Она уквари и отрује сав ваздух по собама и одајама, те тим још већма здрављу науди. Чист и свеж ваздух је прва потреба за живот здрављем и снагу. Зато ваља прозоре сваки дан отворати и што дуже отворено држати, да нечист ваздух изађе а чист уђе. Док ми по нашим кућама запитвени прозора било, и док су сви више на пољу седели и лежали него се по тима малима, загушљивима и смрдљивима собицама завлачили, дотле су се сви здравни и снажни рађали, здравни, снажни и договечни били. У тесним и смрдљивим собицама само страшљиви и нечисти люди седити и живити могу. А да шта да се рекне о оним рупама од соба, где су патоси и дуварови и сви намештаји пуни блата и гада! Нека се стиди свака домаћица, која није кадра ни то чисто држати; то није домаћица, него неопер, код које се сваки гад и свака поган залеже. А још горе су оне, које ни посуђа не перу, што рад владрже; код таквих не само да свакојаке болести него изађу и отрови који читава породице утамане.

Догађаји о животињама.

ДОСЕТЉИВОСТ ПАСИЈА. Раяру Марану у Паризу дође едан приятелъ и доведе керића пребиене ноге, те замоли, да се прихвати и да ногу превие. За љубав приятелю прими се Маран и излечи керића. После неколико недеља стане нешто гребсти на Маранови врати. Кад овај врата отвори, уђе излечени керић са још едним исто онако пребиене ноге, који се за своим вођом едва вући могаше. Маран се зачуди досетљивости керића, који се почне око њега свакојако умиљавати, молећи га тово да проговори, да се и друга његовога прихвати. Маран учини па излечи и овога.

КРВОЛОЧСТВО МАЧКЕ. Реформатски свештеник Маријат у Енглеској имађаше еднога великог мачка, ког је врло волио и више од 10 год. тако држао, да га је на трпезу уза се стављао и од свакога вла увек на чистом танџиру и њему давао. Едаред позове Маријат госте на обед, и не стави мачка на трпезу. Мачак гледаше из прикрајка, оћел' и њему танџир пружити. Маријат не учини, него баци едан комад меса мачку под стол. Овим увређен мачак нехте ести, него се оља повуче из собе и нестане га. Кад се после обеда развиђу гости прилегне Маријат малко да оддрема, и заспи, а његов брат изађе мало у башту у шетњу. Едан часак затим донесе писмоноша писмо на Маријата. Брат прими писмо и пође у собу да преда. Кад у собу уђе како се грдно зачуди кад опази брата свога свега крвљу обливена и мртва. Найпре помисли, да е онога кап ударила, али разгледавши учинему се по врату као гре-

ботине од мачији ноката. Мачак лежае у истој соби и чинише се као да спава. Брат, кои природозналац беше, да се увери, да л' е доиста мачак убица привеже убиеному конопац за ногу да мачак неспази, па заповеди, да сви из собе изађу и онда из прикрајка тргне за конопац. Чим се нога мртвацу задрма скочи мачак и поново стане врат мртвацу чупати. Тим се брат увери па зграби мач и стане мачка вјати, али лукави звер утече и никад га више невидоше.

ЛУКАВСТВО ЛИСИЦЕ. Неки лекар имађаше лисицу, коју е тако упитомно био, да е преко дана пуштао слободно по кући ходити; њер никога она ни од люди ни живади и живине непапастоваше. Кадкад е лисица обдан и у шуму одилазила, али под вече се опет кући враћала, и само е ноћу везана на ланцу бивала. Ђдаред осети, да е огрљак од ланца довољно простран, да се може извући, пак се пролукави и оде сваку ноћ извлачитисе, па по суседству кокоши ватати, али пре зоре е увек опет код куће у ланцу била. Видећи е свако јутро на ланцу нико с' почетка и не помишљаше на њу, али доцније узму вребати и донста е ухвате.

Тице.

Понајвише е несмисленост и непажня на природу, кад ко на место да тице као чуваре у пријатељ пази и браши њи као душмане гони и тамани; или е само луд и пуст несташлук, или оно урођено штеточинство, што се обично на занемареној деци виђа, кад заиђу па тичија гнезда скидаю ил свалою. Школа и кућа, и родитељи и учитељи ваљало би да заедно науком и саветом настоје, да се та распуштена деца од онога лудог и пустог рушења тичија гнезда оставе, и место тога да се науче мотрити и пазити на живот тица, па да их још у своје куће и баште маме, да се ту настане и одомаће. А мало само пажњ довољно би било, да сваки увиди њиову вредност и позна велику по нас корист, па да их чува и да то чуванј сваком приликом најтоплије препоручуе. Ево ћу само неколико примера да о томе наведем. У едном стаклењаку видно сам на лишћу на три дрвцета руже ваљда на 2000 вашица. Ту донесу и пусте едну сеницу, па за неколико часака похвата ова све вашице и сва три дрвцета на чисто отребил. Гледао сам едног црвендађа, кои е у соби за едан сат на 900 мува похватао. Едан пар ноћни кобаца потамани вечером у едном часу читав рой мушица. Едан пар царића донесе своим тичијима

у једном сату по 30 до 40 пута по једног црвка ил мушицу. Тако је сеница за воћњак а особито за шуме од неоцењене користи, нарочито противу оне најшкодљивије лептирице паликоже. Истина, сеница се неусуђује на ову жељливу гусеницу, али јој сва јајца потамани. Једна једина од ових лептирица нанесе за једно лето кадкад и по дваред по 6 до 8 стотина јаја, а једна сеница поједе их са сваи тичићи за један дан по читаву илјаду. Чим се где ова шкодљива лептирица накоти, одма су ту и сенице и царићи, ако их само будалести људи неразплаше, па лети и зими пљзница јаја по дрвљу траже и тамане. Уз сенице присајузе се и пузавци, кои та лептирска гњизда и под кором дебала нају и сва поједу. Саме врабце ваља већма пазити, него што се обично чини. Један пар врабаца донесе своим тичићима на дан по 250 до 300 гусеница ил црвића. Кад се дакле проесапи корист, што је тим требљивим гусеница ови почине, то се неможе она котарица трешања, грашка ил жита, што ови по воћњацина, баштама ил њивама покраду, ни у обзир узети. Исто су тако користне и савуляге. Оне потамане јутром и вечером грдне гомиле шкодљиви ноћни лептирица и њиови гусеница. Где се она погана буба кокица накоти, ту је неколико совуляга од неоцењене користи. Ал исто су тако и чворци, чавке, вране, крешталице, стракани и друге. Буљона донесе свако 5 минута по једнога миша у гњиздо. Гледо сам један пар совица кои су једно вече 11 мишева своим тичићима доувкли. Готово све ситније тичице ранесе преко целе године, а особито за време легла и одрањују своје тичиће самим гусеницама, црвма, лептировима, мувама, пауцима и другим гадом; тако су: све пинице, патицврци, ципе, стракани, муварке, дроздови, говедарке, царићи, ковачићи, сенице, шеве, зебе, штринадци, ласте, пузавци, славци и ко би их све изређао. Те тичице потамане милионима лептирски јаја и гусеница, мува и мушица, бубица, мрва, вашица, црва и осталог гада, и то чудноватим поделеним тога посла, кои им је у овом великом домостројству природе одређен; једне траже највише једну, друге другу врсту тог гада; једне их вребају и ватају на лишћу и цвећу, друге на дебљу, неке изпод коре, једне их ватају на летену, а друге траже и чепркају по земљи.

По томе су нам дакле све ове туце највернији савезници, које нам треба привлачити и чувати, наместо што их гонимо или што напуштамо, да их луда и пушта деца гоне, плаше и растерују. Без помоћи тице није можно земљоделцу обстати, ако овај то и незна. Тице нам чувају усеве и расаде и воћа и шуме од

www.unilib.rs

УНИВЕРЗИТЕТСКА
ВИБЛИОТЕКА

пустоши небројне гусенице, бубе и свакојака гада. Зато ваља сваки, ко и најмањи комадић земљ има, све можно да употреби, па да тичице ове намами и ту одомаћи. А за то се пре свега иште, да њиова гњизда на миру оставља; ер тичице те колико су малене, опет су толико паметне, да одма осете, где се најсигурније настанити могу, и без стра од пушака, замки, клоня, батина и каменя живити; а когод има ока и ува да види и чуе живот у природи, тај ће по воћкама и расадама познати, и по цврки и вреви тица чути, где су домаће и сеоске старешине паметне и д'ца добра; ер, где се тице пазе и чувају, ту их гомила цвркуће и своє песме пева, а трепљњѣм онога шкодљивога гада највећма свою благодарност показују. Па та разлика не опажа се само од села до села, него ћеш и од селишта до селишта познати по богатиєм листу и цвету, кои домаћин уме већма ове чуваре и пријатељ пазити и чувати. А може се за ово још и више шта чинити, не само распуштену и неваљалу децу одбити, да те полезне тичице нерастерую и гњизда њиова недирају. Кад многи спрема стан за роду међући точак на димњак, а само из наклоности ил сувере, то може исто тако и овим малим тичицама, ако не из особите наклоности, али бар рад своє собствене користи чинити да се ту стане и нагњизде и ово им одлакшати очистећи све руке по старим гранама и деблима где се тице радо гњизде, од плесня и маовине, или поправљѣни од стари дасчица мале сандучиће са више одаица и малим улазним рупама, па привезујући их за гране по дрвима, рупама на исток окренуто, да су од киша сигурне. Ко тим мале ове тичице у своја воћа и баште намами, а уз то и њиове непријатељ луду и пусту децу, што гњизда руше и ја узалуд ваде одбиє, код нѣга ће се брзо одомаћити, и окром користи многу му забаву и веселѣ чинити; а корист ће набрзо сваки опазити на воћу и на цвећу, на расадима и на усевима, па труд онај и трошак, коег буде имао око прављѣња оних сандучића и чишћења рупа доиста ћему се пљадостручно накнадити и наплатити.

Лист овај излази сваког месеца едared; кошта 1 фр. на год.

Изд. и уређує Др Ђ. Натoшевић. — Штампa краљѣв. угар. свеучил. печатња.